

Recenzja rozprawy doktorskiej

autorstwa pani mgr Joanny Dworakowskiej pt. *Aktywność społeczna i kulturowa kobiet wiejskich na Podkarpaciu i jej środowiskowe uwarunkowania*, napisanej pod opieką naukową pani dr hab. Franciszki Wandy Wawro, em. prof. KUL, a przewidzianej do obrony w Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2021, stron: 493.

Decyzją Rady Instytutu Dyscypliny Pedagogika Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z dnia 16 czerwca 2021 roku, przedstawiono mi do zaopiniowania rzeczoną rozprawę doktorską (pismo dra hab. Piotra Magiera, dyrektora Instytutu Pedagogiki KUL z dnia 18 czerwca 2021 roku, sygnowane znakiem: IPe-144483-2/21), w związku z czym zapoznałem się gruntownie z treścią przekazanego mi maszynopisu, a swą ocenę przedstawiam poniżej.

1 Oryginalność dysertacji

Pani mgr Joanna Dworakowska pochyliła się nad zagadnieniem aktywności kobiet wiejskich, i to aktywności dwojakiego rodzaju, tj. społecznej i kulturowej, z uwzględnieniem uwarunkowań środowiskowych. Wybór tematu uzasadniła powołując się na wypowiedź Jerzego Krzyszkowskiego z 2008 roku, iż problem zaangażowania tej kategorii kobiet wszedł do dyskursu naukowego z chwilą akcesji naszego kraju do Unii Europejskiej, co stało u podstaw działań na rzecz spójności społecznej i gospodarczej, a w konsekwencji zaowocowało licznymi projektami badawczymi, w ramach których dokonywano wieloaspektowej charakterystyki wsi i jej mieszkańców, w tym kobiet wiejskich (s. 6–7). Z drugą częścią tego wywodu pozo- staje się w pełni zgodzić, gdyż zauważalny jest w repozytoriach naukowych wzrost liczby wydanych po 2004 roku publikacji, które dotyczą kwestii aktywności kobiet wiejskich w różnych wymiarach. Jednak nie sposób przyznać racji opinii, że omawiane zagadnienie zostało przez naukowców dostrzeżone dopiero z wejściem Polski w struktury unijne, przeciw czemu można przywołać sporą liczbę opracowań pochodzą- cych z ery poprzedzającej tę graniczną datę¹. Co więcej, interesująca nas problematyka była nawet po- dejmowana tuż po drugiej wojnie światowej², że nie wspomnę o okresie przedwojennym³.

¹ Zob. m.in. L. Ostrowski, *Sytuacja społeczno-zawodowa kobiet wiejskich (wyniki ankiety IERiGŻ z 1988 r.)*, IERiGŻ, Warszawa 1992; tegoż, *Kobiety wiejskie – praca i warunki bytu*, IERiGŻ, Warszawa 1998; J. Sawicka (red.), *Aktywizacja zawodowa ko- biet wiejskich poprzez rozwój drobnej przedsiębiorczości*, t. 1: *Społeczno-kulturowe i ekonomiczne uwarunkowania przedsię- biorczości kobiet*, Fundacja „Rozwój SGGW”, Warszawa 1998; tejże (red.), *Aktywizacja zawodowa kobiet wiejskich poprzez*

Bezsporna jest natomiast konstatacja, która wybrzmiała na kartach recenzowanej dysertacji, iż w y-
 pełnia ona istotne braki w naukowej analizie aktywności społecznej i kulturowej kobiet wiej-
 skich na Podkarpaciu. Gdy gruntownie prześledzić literaturę przedmiotu, znajdziemy zaledwie jeden (!)
 artykuł z 2012 roku podejmujący całościowo kwestię aktywności przedstawicielek grupy o interesujących
 nas tu cechach socjodemograficznych⁴. Jak zaznaczyła Autorka we wstępie do pracy: „Przeprowadzone
 badania wpisują się w istniejącą lukę problemową, bowiem brak jest aktualnych, komplementarnych ba-
 dań, które ukazywałyby wielorakość płaszczyzn aktywności społecznej i kulturalnej kobiet wiejskich,
 a zwłaszcza w regionie Podkarpacia, który ma bogate tradycje co do różnorodnych form zaangażowania
 społecznego” (s. 10). Ktoś mógłby podsumować: nic dodać, nic ująć. Ja się jednak pokuszę i dodam, że
 w nauce nie ma nic bardziej ekscytującego niż eksploracja dziewiczych terenów, stanowiąca wyzwanie
 dla pokutującego gdzieś zwykłego zwyczaju wyważania otwartych drzwi albo przelewania z pustego w próż-
 ne. Wprawdzie trudno jest porównywać recenzowaną pracę do klasycznej analizy Floriana Znanieckiego
 pt. *Chłop polski w Europie i Ameryce*, bo to nie ta dyscyplina naukowa, nie ten teren badań i nie ten kon-
 tekst historyczny, w międzyczasie polski chłop zdążył też przeobrazić się w amerykańskiego mieszcza-
 ka, a i sama Autorka, poprzez swą rozprawę, dopiero aspiruje do awansu w społecznej stratyfikacji świata na-
 uki, tym niemniej oba opracowania łączy jedno: niebanalna próba wypełnienia białych plam w zakresie
 analizy życia ludności ukształtowanej na terenach wiejskich. A każda z nich zrealizowana na swój sposób.

Drugim aspektem przemawiającym za nowatorstwem podjętego przedmiotu badań
 jest jego mocne osadzenie w pedagogice społecznej, dla której przedstawiciele aktywności społeczna i kul-
 turowa mieszkańców wsi nie musiały koniecznie stanowić pierwszego wyboru badawczego. Wydaje się
 zatem, że Autorka niniejszej dysertacji miała prawo podejść do tematu z nutą poszukiwawczej ciekawości.
 Jak zapowiedziała: „Problematyka ludzkiej aktywności podejmowana jest również na gruncie pedagogiki
 społecznej, która jako nauka praktyczna i wartościująca bada możliwości przekształcania środowiska
 z punktu widzenia pomocy ludziom w rozwoju oraz poszukuje przesłanek do działań przekształcających”
 (s. 12). Ten punkt wyjścia będzie miał swe wymierne implikacje w dalszych częściach postępowania ba-
 dawczego Doktorantki. Samo rozumienie aktywności społecznej na polu subdyscypliny, jaką jest pedago-
 gika społeczna, zostało bardziej szczegółowo omówione w pierwszym rozdziale dysertacji (s. 21–25). Ma-
 jąc powyższe na względzie, można się spodziewać interesującej poznawczo rozprawy naukowej.

❷ Merytoryczna ocena rozprawy

Tytuł recenzowanej rozprawy został prawidłowo sformułowany. Jednoznacznie wskazuje na to, co Au-
 torka będzie badała, oraz na zakres prowadzonych przez nią eksploracji. Te same cechy posiada określony
 przez nią przedmiot badań, a także ich cel wraz z jego uszczegółowieniami, jakimi są cele teoretyczno-

rozwój drobnej przedsiębiorczości, t. 2: *Funkcjonowanie małych i średnich przedsiębiorstw prowadzonych przez kobiety*,
 Fundacja „Rozwój SGGW”, Warszawa 1998.

² Zob. np. A. Chorążyna, *Rola społeczna kobiet wiejskich*, [s.n.], Warszawa 1946.

³ Zob. np. Z. Wygodzina, *Kobieta wiejska jako czynnik gospodarczy i kulturalny*, nakł. i własność Księgarni Polskiej Bernarda
 Połonieckiego, Lwów 1916.

⁴ Zob. A. Jaśniewicz, *Aktywne kobiety podkarpackich wsi*, Wielkopolskie Stowarzyszenie Sołtysów, Konin 2012.

poznawczy i praktyczny. Główny problem badawczy został zawarty w pytaniu: Jaki jest związek pomiędzy czynnikami środowiskowymi – takimi jak: zasoby kulturowe rodzin respondentek (wykształcenie rodziców, ich zaangażowanie społeczne, pochodzenie społeczne, liczba dóbr kulturowych znajdujących się w domu rodzinnym), czynniki związane ze środowiskiem lokalnym (uznawane wzorce aktywności w środowisku wiejskim, czas zamieszkiwania na wsi, deklaracje identyfikacji ze społecznością lokalną), osobisty kapitał kulturowy respondentek (autodeklaracja religijna, uznawane wartości, poziom i typ wykształcenia, typ wykonywanej pracy zawodowej, subiektywnie oceniana sytuacja materialna), struktura wieku badanych kobiet – a aktywnością społeczną i kulturową respondentek? Do obu wiodących obszarów problemowych, jak i do wypływających z nich pytań szczegółowych sformułowano hipotezy wyjaśniające istotne związki między zmiennymi zależnymi (pięć dotyczących aktywności społecznej kobiet i dziewięć opisujących ich aktywność kulturową) a zmiennymi niezależnymi, którymi są wspomniane czynniki środowiskowe.

W swych badaniach Doktorantka posłużyła się metodą sondażu diagnostycznego oraz techniką ankiety. Narzędziem był autorski kwestionariusz składający się z 34 pytań, zamkniętych i półotwartych, umieszczonych na skalach nominalnych i porządkowych. Mocną stroną podjętych badań była, po pierwsze, ich bezpośrednia realizacja przez czterech przeszkolonych ankierów, którzy odwiedzali co dziesiąte gospodarstwo domowe. Drugi atrybut to wykorzystanie aplikacji mobilnej (!), która zapewniała rzetelność procedury badawczej poprzez kontrolę lokalizacji ankierów i czasu przeznaczanego na wywiad. Za trzecią zaś zaletę należy uznać wykonanie badań wśród 400 respondentek z Podkarpacia, co jest próbą reprezentatywną, a więc mającą cechy charakterystyczne dla omawianej zbiorowości. Dodajmy, że próba została dobrana w sposób metodyczny, tj. spośród 21 powiatów województwa podkarpackiego wylosowano 7 powiatów, na terenie których zrealizowano badania.

Pewne wątpliwości budzi brzmienie nagłówka podrozdziału 3.3., zatytułowanego „Społeczno-demograficzna charakterystyka badanej populacji” (s. 190), albowiem jego zawartość dotyczy w istocie cech społeczno-demograficznych reprezentatywnej próby kobiet uczestniczących w badaniu, a nie populacji jako takiej. Zatem proponowałbym, aby Autorka ponownie prześledziła treść pracy pod kątem pojęć „populacja” i „próba” w poszukiwaniu ewentualnych nieścisłości. Brakuje też w rozprawie oddania Podkarpaciu tego, co najbardziej podkarpackie, a mianowicie nieco pogłębionej charakterystyki terenów wiejskich tego regionu, odznaczających się przecież właściwą sobie odrębnością i daleko odbiegających od stereotypu wsi postpegeerowskiej. Byłoby na to miejsce choćby we wstępie albo w rozdziale metodologicznym. Tymczasem poza pobieżną analizą cech socjodemograficznych kobiet zamieszkujących tereny wiejskie Podkarpacia (s. 187), mamy jeszcze na ten temat parę wyizolowanych odniesień (s. 66–67, 129–130, 138–139 i 142), które, wskutek swej wycinkowości, nie niosą w sobie oczekiwanej siły wyrazu.

Sformułowane hipotezy zostały przez Doktorantkę poddane weryfikacji przy użyciu narzędzi statystycznych, w efekcie większość z nich została potwierdzona. Okazało się, że aktywność społeczna respondentek jest dość niska w formalnych strukturach, wyraża się zaś bardziej w spontanicznym, indywidualnym zaangażowaniu dla innych. Badane udzielały się także na rzecz parafii, zwłaszcza w wymiarze wsparcia materialnego (finansowego), a rzadziej w pozostałych wymiarach, np. osobistej pra-

cy na rzecz wspólnoty parafialnej. Deklarowały ponadto szczególną gotowość do podejmowania aktywności służącej dobrostanowi własnej rodziny i środowiska lokalnego, rzadko zaś wskazywały na takie formy zaangażowania jak bycie radną, wójtem czy sołtysem. Autorka zauważa, że zmiennymi w największym stopniu różnicującymi te aspekty aktywności były zasoby kulturowe środowiska rodzinnego (głównie wykształcenie rodziców) oraz indywidualny kapitał kulturowy (poziom wykształcenia, autodeklaracja religijna i uznawane wartości).

Jeśli chodzi o aktywność kulturową, styl życia respondentek w dużej mierze przypominał ten znany z miasta. Kobiety wykazywały dbałość o własny wygląd i otoczenie, doksztalcanie się, uczestnictwo w takich formach upowszechniania kultury, jak kino, lokalne imprezy i festyny. Znacznie rzadziej uczęszczały do opery czy teatru, co jednak nie odróżnia ich w tym względzie od ogółu Polaków. Nieznaczny odsetek badanych deklaruwał przynależność do organizacji kulturowych, znaczący zaś – do wspólnot i ruchów religijnych. Kobiety podejmowały również pewne formy twórczości własnej, tak codziennej (np. robienie przetworów, projektowanie własnego ogrodu), jak i bardziej wysublimowanej (np. pisanie wierszy, malowanie, granie na instrumentach). Kluczowe znaczenie w różnicowaniu tych działań miały zmienne kapitału kulturowego rodziny i kapitał własny.

W mniejszym stopniu aktywność społeczną i kulturową ankietowanych różnicowały czynniki związane ze społecznością lokalną. Przeważnie nie stwierdzano związków między czasem zamieszkiwania na wsi i poczuciem identyfikacji ze środowiskiem wiejskim a konkretnymi aspektami zaangażowania. Do wyjątków należała zależność między – stanowiącymi inspirację dla kobiet – wzorcami aktywności w społeczności lokalnej a ich aktywnością społeczną i kulturową, tj. respondentki zainspirowane osobami zaangażowanymi politycznie bardziej aspirowały do tej formy działalności, podczas gdy kobiety naśladujące osoby zaangażowane religijnie mniej udzielały się w przestrzeni społecznej.

Recenzowana dysertacja, poza drobnymi wątpliwościami wyrażonymi powyżej, została prawidłowo opracowana pod względem merytorycznym. Treść zawarta w rozdziałach teoretycznych pokrywa się z aktualnym stanem wiedzy. Studium ma jasno sformułowany przedmiot i cel badań, problem badawczy, wyodrębnione zeń wiodące obszary problemowe i wynikające z nich pytania szczegółowe oraz hipotezy. Autorka odpowiednio dobrała metodę i technikę badań, poprawnie też skonstruowała narzędzie badawcze. Dostrzegalna jest staranność przeprowadzonego postępowania badawczego. W zakończeniu dysertacji zostały powtórnie przywołane kwestie w niej poruszone, wskazano na założenia badań, uzyskane rezultaty i wynikające z nich konkluzje. Z uwagi na cel podjętych badań i prakseologiczny charakter pedagogiki społecznej, w dalszej kolejności został przedstawiony możliwy wpływ uzyskanych rezultatów na usprawnienie rzeczywistości społecznej. Autorka zasygnalizowała ponadto potencjalne tematy badawcze, które mogą stanowić kontynuację i rozwinięcie tutaj omówionych.

Liczne przypisy i bibliografia wskazują na bogate zaplecze teoretyczne, jakim dysponuje Doktorantka. Na uwagę zasługują przywołane przez nią prace autorstwa prekursorów pedagogiki społecznej w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem Heleny Radlińskiej, Ryszarda Wroczyńskiego i Aleksandra Kamińskiego. Nie zostali też pominięci współcześni przedstawiciele tej subdyscypliny, m.in. Irena Lepal-

czyk, Stanisław Kawula i Tadeusz Pilch. Autorka wykorzystała przeszło 800 źródeł (monografii, prac zbiorowych, rozdziałów, artykułów i raportów). Sięgała przeważnie po nowe publikacje, o czym świadczy siedmiokrotnie większa reprezentacja źródeł wydanych w obecnym stuleciu aniżeli starszych. Skorzystała ze 130 opracowań autorów zagranicznych, w tym prawie 70 w oryginalnych językach (przeważnie anglojęzycznych) i przeszło 60 przekładów na język polski. Powołała się na zaledwie 12 źródeł internetowych, co oznacza, że nie przesadziła z ich liczbą, a zarazem świadczy o profesjonalizmie jej warsztatu. Choć można było tę liczbę jeszcze bardziej ograniczyć, gdyż raporty z badań CBOS-u da się cytować analogicznie do dokumentów papierowych i w zasadzie nie wymagają one formatowania na wzór źródeł elektronicznych.

3 Formalna ocena dysertacji

Dysertacja została rozplanowana w tradycyjnym układzie i zawiera konstytutywne elementy pracy naukowej. Otwiera ją 9-stronicowy wstęp (s. 3–11), a w zasadniczą strukturę wpisuje się pięć rozdziałów. Rozdział pierwszy, zatytułowany „Aktywność społeczna i kulturowa oraz jej kontekstowe uwarunkowania w świetle literatury przedmiotu” (s. 12–82), jak też rozdział drugi, noszący tytuł „Społeczna i kulturowa aktywność kobiet w środowisku wiejskim” (s. 83–151), mają teoretyczny charakter. W zakres rozważań pierwszego rozdziału weszły treści związane z dwojakiego rodzaju ludzką aktywnością – społeczną (s. 13–25) i kulturową (s. 25–45), ich uszczegółowione aspekty i obszary, takie jak styl życia (s. 46–50) oraz codzienność i czas wolny (s. 51–56). Omówione zostały obszary aktywności społecznej (s. 56–65) i kulturowej (s. 66–75), a także kategoria środowiska jako rzeczywistej przestrzeni warunkującej i dynamizującej zaangażowanie społeczne i kulturowe człowieka (s. 75–82). W rozdziale drugim Autorka podjęła kwestię aktywności kobiet, ze szczególnym uwzględnieniem reprezentantek terenów wiejskich, rozważając po kolei historyczny wymiar statusu kobiety jako podmiotu życia społecznego (s. 83–102), rodzimy kontekst funkcjonowania kobiet w życiu społecznym i kulturowym (s. 103–122) oraz pozycję kobiet w środowisku wiejskim w Polsce (s. 122–134). Został również przywołany stan badań na temat społecznej i kulturowej aktywności kobiet wiejskich (s. 134–151).

W przeszło 50-stronicowym rozdziale trzecim (s. 152–206) Doktorantka zaprezentowała założenia metodologiczne własnych badań empirycznych: przedmiot, cel i problem badawczy, wiodące obszary problemowe, pytania szczegółowe i hipotezy badawcze, zmienne niezależne i zależne oraz ich wskaźniki (s. 152–187), następnie zaś zarysowała organizację i przebieg badań oraz sposób analizy zebranego materiału (s. 187–190), dokonując na koniec społeczno-demograficznej charakterystyki respondentek (s. 190–206).

Wyniki dotyczące środowiskowych uwarunkowań zaangażowania społecznego i kulturowego badanych zostały zaprezentowane w rozdziale czwartym, zatytułowanym „Aktywność społeczna kobiet zamieszkujących obszary wiejskie województwa podkarpackiego a zmienne środowiskowe” (s. 207–285), oraz piątym, noszącym tytuł „Aktywność kulturowa kobiet zamieszkujących obszary wiejskie województwa podkarpackiego a zmienne środowiskowe” (s. 286–379). Analizy podjęte w pierwszym z tych rozdziałów ogniskowały się wokół takich oto poziomów zmiennych zależnych wyznaczających aktywność społeczną kobiet: przynależności do organizacji społecznych (s. 208–219), działań na rzecz osób szczególnie

potrzebujących (s. 220–232), aktywności na rzecz parafii (s. 232–255), działań na rzecz optymalizacji funkcjonowania środowiska rodzinnego (s. 255–270) oraz aspiracji do określonego typu aktywności społecznej (s. 270–285). Z kolei w rozdziale piątym Autorka odniosła się do poziomów zmiennych zależnych stanowiących przejawy aktywności kulturowej kobiet, tj. przynależności do organizacji kulturowych i religijnych (s. 286–303), praktyk ukierunkowanych na relacje towarzyskie (s. 303–326), dbałości o swój wygląd zewnętrzny i zdrowie oraz rozwój osobisty (s. 326–348), tradycyjnie rozumianego uczestnictwa w kulturze i twórczości własnej (s. 348–364), wreszcie działań na rzecz estetyki najbliższego otoczenia (s. 364–379). W następujących po sobie paragrafach znajdujemy odpowiedzi na pytania badawcze, czy i w jakim zakresie poszczególne zmienne niezależne różnicują zmienne zależne. Te fragmenty rozprawy zawierają spójną analizę statystyczną badań. Wyniki zostały przedstawione w poprawnie opracowanych tabelach i opatrzone czytelnymi wykresami.

Zwieńczenie rozprawy stanowi 14-stronicowe zakończenie (s. 380–393), bogate merytorycznie i zawierające wskazówki praktyczne. W dalszej kolejności zamieszczone zostały: streszczenia pracy w językach polskim (s. 394–396) i angielskim (s. 397–399), spis bibliograficzny (s. 400–458), netografia (s. 458–459), spis tabel (s. 460–468), wykaz wykresów (s. 468–469), aneks zawierający tabele nieujęte w tekście rozprawy (s. 470–485) oraz kwestionariusz ankiety do badania aktywności społecznej i kulturowej (s. 486–493).

Dokonana powyżej analiza struktury dysertacji dowodzi dojrzałości Doktorantki w omawianym wymiarze. Praca ma poprawny układ, jest logiczna, a poszczególne jej części (rozdziały i podrozdziały) zostały harmonijnie rozplanowane. Jednak w rozdziałach czwartym i piątym (każdym z osobna) zasadne byłoby wyodrębnienie podsumowań jako dodatkowych podrozdziałów, co uczyniłoby przekaz zawarty w tych segmentach pracy. Wypada ponadto zwrócić uwagę, że w otwierającym dysertację spisie treści zabrakło wskazania podrozdziału 4.3, zatytułowanego „Aktywność na rzecz parafii a zmienne różnicujące”, a także działu „Summary”. Poza tym wzór kwestionariusza ankiety winien być raczej ujęty jako element aneksu niżli, następująca po nim, odrębna pozycja.

Rozprawa odznacza się dobrymi walorami językowymi, acz przyjętym zwyczajem jest wskazanie uchybień w tym zakresie, co niniejszym z obowiązku recenzenta czynię. Otóż nie w pełni poprawne wydaje się użycie formy „ilość dóbr kulturowych”, gdyż zgodnie z zasadami polszczyzny słowo „ilość” zarezerwowane jest dla rzeczowników niepoliczalnych. Tymczasem stosowany w pracy termin „dobra kulturowe” jest w rzeczy samej policzalny, co jednoznacznie wynika zarówno z cech wskaźników zawartych w tabeli 1, jak i z treści pytania nr 21 w kwestionariuszu ankiety. Bardziej adekwatne byłoby zatem użycie określenia: „liczba dóbr kulturowych”. Lub może jeszcze lepiej: „wolumen dóbr kulturowych”. Parokrotnie odnotowałem błędny zapis nazwisk, np. „Górnikowska-Zwolak” jest niewłaściwie zapisywana jako „Górniakowska-Zwolak” (zob. s. 4 i 15, dwukrotnie na s. 8 i 23, czterokrotnie na s. 415), „Bolesta-Kukułka” jako „Bolesta-Kukuła” (zob. s. 79 i 403), a „Pietraśiński” jako „Pitrasiński” (zob. s. 12 i 439). Nieprawidłowości dotyczą również Edwarda Tylera, który nie nosi imienia Edmond; poza tym jego nazwi-

sko w dopełniaczu winno być pozbawione apostrofu, tj. „Tylora” zamiast „Tylor’a” (s. 27), bowiem znaku tego nie stosuje się w sytuacji, gdy wymowa jest identyczna z pisownią.

Pierwszych pięć przypisów otwierających dysertację, a zawartych w jej wstępie, jest opisanych niekompletnie, z użyciem łacińskiego skrótu „op. cit.” (zob. s. 3–4), co świadczy o tym, że Autorka nie w pełni kontrolowała chronologię ich układu. Występują także inne błędy w pisowni źródeł, np. winno być „monastyctyzmu” zamiast „monascytyzmu” w tytule książki Guillaumonta oraz brakuje słowa „sytuacji” w tytule rozdziału mającego poprawne brzmienie: „Regionalne zróżnicowanie sytuacji ludzi starych na wsi”. Ponadto zapis dwóch publikacji, tj. autorstwa Rokeach i Zachorowskiej-Mazurkiewicz, jest w bibliografii zdublowany. Korekty wymaga niejednokrotnie zapis nazw oficyn wydawniczych. Nadużywana tutaj wielka litera jest zarezerwowana dla skrótowców, czyli np. PWN, WSiP czy WAM; w innych zaś wypadkach należy zapisywać np. „Wydawnictwo Naukowe Scholar” (zamiast niepoprawnego „Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR”) lub „Zakład Wydawniczy Nomos” (zamiast „Zakład Wydawniczy NOMOS”). Niekiedy nazwa wydawcy jest niekompletna i zapiszemy np. „Wydawnictwo Naukowe UAM” (zamiast niepełnego „Wydawnictwo UAM”) albo „Wydawnictwo Akademickie Żak” (zamiast „Wydawnictwo Żak”). Że wspomnę jeszcze o pozostałych niedociągnięciach, gdzie powinno być: „Zakład Wydawniczy Nomos” (zamiast niepoprawnego „Wydawnictwo Nomos”) bądź „Oficina Wydawnicza Impuls” (zamiast „Wydawnictwo Impuls”).

Ponadto źródła zapisane cyrylicą, np. „Збірник наукових праць. Випуск”, wymagałyby transliteracji na alfabet łaciński, zapis cudzysłowów należałoby stosować bardziej konsekwentnie, z kolei poprawną formą zapisu cudzysłowów wewnętrznych są w polszczyźnie znaki » i «, nie zaś apostrofy. Prócz tego odnajdujemy pomniejsze usterki natury interpunkcyjnej i edytorskiej. Mimo wyartykułowanych zastrzeżeń, wypada docenić staranność recenzowanej dysertacji w wymiarze formalnym, a wskazane uchybienia („Nemo sine vitiiis est” – mawiał Seneka!) w niczym nie umniejszają jej merytorycznej wartości. Rzekłbym nawet, że są nieodłącznym elementem folkloru językowego publikacji naukowych. Tym bardziej postanowiłem je wyartykułować w myśl zasady, iż nigdy nie jest tak dobrze, żeby nie mogło być lepiej.

4 Konkluzja

Niewątpliwą zaletą recenzowanej dysertacji jest fakt, że mgr Joanna Dworakowska przygotowała ją starannie, legitymując się o b s z e r n ą w i e d z ą o b a d a n y m z a g a d n i e n i u . Część teoretyczna pracy jawi się jako logiczna i spójna, autorska koncepcja badawcza została zaś osadzona w kontekście dotychczasowych doświadczeń w tym obszarze. Badania empiryczne poprzedziło odwołanie się do bogatej literatury przedmiotu, ze szczególnym uwzględnieniem dorobku nauk społecznych (głównie pedagogiki, socjologii i psychologii), ale także ujęć historycznych, kulturoznawczych i filozoficznych.

Doktorantka udowodniła, że posiada s o l i d n y w a r s z t a t b a d a w c z y . Założenia badań, ich realizacja i uzyskane rezultaty zostały omówione w sposób przejrzysty. Rozprawa spełnia kryteria rzetelności naukowej, ma uporządkowany układ, tok rozumowania jest logiczny, a wywód konsekwentny. To wszystko, wraz z nietuzinkowym przedmiotem badań, stanowi jej największą siłę. Praca ma zalety nie tylko merytoryczne, ale i czytelnicze. Jest napisana przystępną i poprawną polszczyzną. Utało się powiedze-

nie, że wszyscy pochodzimy ze wsi, zatem powinniśmy być niby doskonale obeznani z jej specyfiką, paradoksalnie jednak podjęta przez Autorkę problematyka to swoista *terra incognita* w nauce polskiej, gdyż nie była dotychczas badawczo eksplorowana w wystarczającym zakresie i brakowało gruntownych opracowań na ten temat.

Docenić należy trud włożony w proces badawczy, albowiem rozpoznanie środowiskowych uwarunkowań aktywności kobiet wiejskich posiada istotny walor poznawczy, zwłaszcza w obliczu dokonujących się na naszych oczach przeobrażeń społeczno-kulturowych, co pociąga za sobą konieczność stałej aktualizacji wiedzy na omawiany temat. Zrealizowane badania pozwoliły Autorce sformułować określone wnioski i postulaty, które mogą być twórczo spożytkowane tak na rzecz osobistego rozwoju mieszkanki wsi, jak też wykorzystane w życiu społecznym i kulturowym środowiska wiejskiego. Model skonstruowany przez Doktorantkę da się wpisać w działania tych czynników decyzyjnych, którym na sercu leży demarginalizacja obszarów wiejskich, rozwój ich potencjału oraz budowa kapitału społecznego mieszkańców wsi, co pozwalałoby im konkurować pod względem jakości życia z mieszkańcami miast.

Z uzyskanych przez Autorkę wyników można się wielu rzeczy dowiedzieć, scalić z własnym doświadczeniem i na nowo w głowie uporządkować. Podniesione wyżej walory pracy sprawiają, że mogłaby ona doczekać się opublikowania w formie książki, a wtedy wypadałoby rozważyć uwzględnienie przywołanych uwag recenzenta. Jeśli taka decyzja zostałaby podjęta, pojawiłby się pewien istotny moment dotyczący przygotowania pracy do druku. Jest nim niespieszna, wnikliwa i wielokrotna lektura własnego tekstu, pozwalająca na doprecyzowanie języka i korektę technicznych drobiazgów, co nadałaby całości cechę spójności i wymiar literacki. To już jednak będą dalsze decyzje Doktorantki.

Po zapoznaniu się z przedłożoną rozprawą stwierdzam, iż mgr Joanna Dworakowska posiadała umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, wykazała wiedzę teoretyczną w swej dyscyplinie naukowej i podjęła się rozwiązania oryginalnego problemu badawczego. Oznacza to, że dysertacja pt. *Aktywność społeczna i kulturowa kobiet wiejskich na Podkarpaciu i jej środowiskowe uwarunkowania* spełnia warunki określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003, nr 65, poz. 595 ze zm.), która ma zastosowanie do niniejszego przewodu na mocy art. 179 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U 2018, poz. 1669 ze zm.).

W związku z powyższym stawiam wniosek o dopuszczenie pani mgr Joanny Dworakowskiej do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim w Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

dr hab. Piotr T. Nowakowski, prof. URz

Rzeszów, dnia 11 sierpnia 2021 roku